

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

### 2.1

*Hvordan filosoffen Sokrates plejede at træne sit legemes udholdenhed; om hans selvbeherskelse.*

1 Når det drejer sig om anstrengelser, man påtager sig frivilligt, og øvelser, man udfører for at styrke sit legeme, hvis der ved et tilfælde er brug for udholdenhed, har vi hørt, at Sokrates også plejede at foretage disse. 2 Sokrates siges at have stået i en fastlåst stilling hele dagen og natten med fra tidlig solopgang til næste morgen uden at lukke øjnene og uden at bevæge sig fra stedet, med ansigtet og øjnene rettet mod det samme sted, tankefuld, som om hans sind og sjæl på en eller anden måde havde fjernet sig fra hans legeme. 3 Når Favorinus i sine foredrag om denne mands tapperhed og andre fortrin havde berørt denne sag, sagde han: "Han stod ofte fra solopgang til solopgang mere sikkert end en træstamme."<sup>1</sup>

4 Det berettes også, at hans selvbeherskelse var så stor, at han levede næsten hele sit liv uden at være syg. 5 Selv under den ødelæggende pest, som i begyndelsen af den peloponnesiske krig hærgede athenernes by med sin dræbende sygdom, siges han ved sin mådeholdne livsførelse både at have holdt sig fra fordærvelige udsvævelser og at have fastholdt sin legemlige sundhed, så at han overhovedet ikke blev udsat for de ulykker, der ramte alle andre.

### 2.2

*Hvilken regler der gælder for opførsel mellem fædre og sønner vedrørende at ligge til bords, at tage plads og den slags sager hjemme og ude, hvis sønnerne har et embede og fædrene ikke; et foredrag om dette emne af filosoffen Taurus og et eksempel hentet fra romersk historie.*

1 En højtstående person, guvernøren over provinsen Kreta, var kommet til Athen for at besøge filosoffen Taurus og lære ham at kende, og med sig havde han sin far. 2 Taurus havde netop sendt sine elever væk og sad foran døren til sit soveværelse, mens han samtalede med os, som stod ved siden af. 3 Ind trådte provinsguvernøren og med ham hans far; 4 Taurus rejste sig roligt, og da de havde udvekslet hilsner, satte han sig igen. 5 En stol, der stod i nærheden, blev straks hentet og sat

---

1. Favorinus fr. 66 Marres.

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

frem, mens andre stole blev fremskaffet. Taurus indbød faderen til at sætte sig. 6 Men han sagde: "Det er snarere ham her, der skal sætte sig, for han er det romerske folks embedsmand!" 7 Taurus svarede: "Ud fra en foreløbig afgørelse skal du sætte dig i mellemtiden, mens vi undersøger og finder ud af, om det er mere passende, at du som faderen sidder ned, eller din søn, som er embedsmand." 8 Og da faderen havde sat sig, og der også var blevet bragt en anden siddeplads til hans søn, holdt Taurus en tale om dette emne med den fineste afvejning – ved guderne – af respekt og pligter.

9 Indholdet af hans ord var følgende: På offentlige steder og i offentlige hverv og handlinger mindskes fædrenes rettigheder en smule, når de sammenlignes med den autoritet, der findes hos deres sønner, hvis de er embedsmænd, og træder i baggrunden, men når man er uden for offentligheden, og man sidder eller spadserer på et privat sted og ligger til bords ved et selskab med sine venner, så ophører den offentlige respekt mellem sønnen som embedsmand og faderen som privatperson, og der opstår naturlige og ægte relationer mellem dem. 10 "Dette her," sagde han, "at I kommer til mig, at vi nu taler sammen, at vi diskuterer om pligter, er et privat forehavende."

11 Dette og andre ting udviklede Taurus på samme tid alvorligt og venligt. 12 Men hvad jeg har læst om en fars og en søns opførsel i denne situation hos Claudius, synes det relevant at anføre. 13 Jeg citerer derfor fra sjette bog af Quadrigarius' *Årbøger*: "Dernæst valgtes som konsuler Sempronius Gracchus for anden gang og Quintus Fabius Maximus, der var søn af ham, der havde været konsul året før. Hans far, der altså var tidligere konsul, kom ridende på en hest og mødte sin konsul-søn, men ville ikke stige ned, fordi han jo var hans far, og da liktorene vidste, at de kom godt ud af det med hinanden, vovede de ikke at give ham ordre om at stige ned. Da han var kommet nær, sagde konsulen til ham: 'Hvad skal der ske?' Liktoeren, som havde tjeneste, forstod det hurtigt og befalede den tidligere konsul Maximus at stige ned. Fabius parerede ordre og roste sin søn, fordi han fastholdt den autoritet, som tilhørte folket."<sup>2</sup>

---

2. Quadrigarius, *Annales* 6, fr. 57 Peter.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

### 2.3

*Hvorfor de gamle indsatte bogstavet h i nogle ord.*

1 Bogstavet *h* (eller måske skal det mere kaldes en beånding end et bogstav) anbragte vore forfædre for at gøre udtalen af adskillige ord mere fast og stærk, således at de lød mere frisk og livligt; og de synes at have gjort det af interesse for det attiske sprog og inspireret af det. 2 Det er tilstrækkeligt velkendt, at befolkningen i Attika sagde *hichthýs* ('fisk') og *híppos* ('hest') og ligeledes mange andre ord, hvor første bogstav er aspireret, i modsætning til sædvanen hos de øvrige folk i Grækenland. 3 Sådan sagde de *lachrumae* ('tårer'), *sepulchrum* ('grav'), *ahenus* ('af bronze'), *vehemens* ('voldsom'), *incohare* ('begynde'), *helluari* ('frådse'), *halucinari* ('vrøvl'), *honera* ('byrder') og *honustus* ('belæst'). 4 I alle disse ord findes der ingen grund til et bogstav eller beånding, undtagen for at fastheden og kraften i udtalen kan spændes, som om man havde tilføjet nogle ekstra muskler.

5 Men da jeg nu også har brugt *ahenus* som eksempel, kommer jeg til at tænke på, at Fidus Optatus, filologen, der har et stort navn i Rom, engang viste mig et gammelt eksemplar af *Aeneidens* anden bog, som han under Billedfesten havde købt for tyve guldmønter, og som mentes at have tilhørt Vergil selv. Her er der to vers, der lyder sådan:

*vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrus  
exultat telis et luce coruscus aena.*

'Foran Priamus' forhal, på selve tærskelen brammer  
Pyrrhus med sine våben og bronzeglimtende harnisk.<sup>13</sup>

6 Vi så, at der var tilføjet et *h* ovenover, og at *aena* var blevet til *ahena*. Således finder vi også i følgende linje af Vergil i de bedste håndskrifter følgende:

*aut foliis undam trepidi despumat aheni.*

---

3. Vergil, *Aeneiden* 2.469-70, overs. Otto Steen Due 1996, 54.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

'Eller hun skummer med blade vand fra den dirrende bronze.'<sup>4</sup>

### 2.4

*Gavius Bassus har skrevet, hvorfor en type retsforhandling kaldes divinatio; andre forklaringer på dette ord.*

1 Når man skal udpege en anklager, og det i denne sag skal besluttes, hvem af to eller flere man netop skal overdrage anklagen eller en del af den, så kaldes denne sag og dommernes undersøgelse *divinatio* ('gætning'). 2 Man plejer at spørge om, hvorfor ordet er dannet sådan.

3 Gavius Bassus siger i tredje bog af *Om ordenes oprindelse*: "Dommen hedder *divinatio*, fordi dommeren på en eller anden måde skal gætte, hvilken afgørelse, han mest rimeligt skal træffe."<sup>5</sup> 4 Men Gavius' ord er en forklaring, der er alt for ufuldstændig eller snarere tør og mager. 5 Men han synes dog at ville tilkendegive, at det hedder *divinatio* af den grund, at dommeren i andre sager plejer at følge det, som han har erfaret, og det, der er blevet påvist ved beviser og vidnesbyrd, men i denne sag, når det gælder om at udvælge en anklager, er det ganske lidt og ubetydeligt, hvorved en dommer kan lade sig påvirke, og af den grund skal man næsten gætte, hvem der er mest egnet til at anklage.

6 Så vidt Bassus. Men andre mener, at det hedder *divinatio*, for når anklager og anklaget er to ting, der er ligesom beslægtede og forbundne, og den ene ikke kan eksistere uden den anden, så findes i denne type sag ganske vist en anklaget, men endnu ikke en anklager, og derfor må man ved et gæt supplere med det, som mangler og er skjult, nemlig hvem der skal være den fremtidige anklager.

### 2.5

*Filosoffen Favorinus har åndfuldt og klart sagt, hvilken forskel der er på Platons og Lysias' stil.*

---

4. Vergil, *Georgica* 1.296 (daktylisk heksameter).

5. Gavius Bassus, *De origine vocabulorum* fr. 1 Funaioli.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

1 Favorinus plejede at sige om Lysias og Platon: "Hvis man fjerner eller ændrer et ord fra Platons fremstilling og gør det på den mest passende måde, har man alligevel taget noget af hans elegante stil væk; hvis man gør det med Lysias, har man taget meningen væk."

### 2.6

*Hvilke ord Vergil siges at have brugt slapt og simpelt, og hvad man skal svare dem, der kommer med denne uretfærdige påstand.*

1 Der er flere filologer i en tidligere generation (heriblandt Annaeus Cornutus), som på ingen måde var uden lærdom eller berømmelse, og som har forfattet kommentarer til Vergil, hvori de kritiserer et ord som anvendt skødesløst og simpelt i disse vers:

"Udrustet rundt om sin hvide midje med gøende monstre  
hærgede (*vexasse*) hun de dulichiske skibe, i havets malstrøm  
flænsed hun – ak! – de skrækslagne sømænd med sine hunde."<sup>6</sup>

2 De synes nemlig, at *vexasse* er et svagt ord, og at det beskriver et lille og beskedent bryderi og slet ikke passer til en så stor grufuld oplevelse, når mennesker pludselig bliver grebet og sønderrevet af et forfærdeligt vilddyr.

3 På samme måde kritiserer de også dette:

"Hvem kender ikke den hårde Eurystheus  
eller de andre, Busiris havde, den grufulde (*inlaudati*) konge?"<sup>7</sup>

---

6. Vergil, *Bucolica* 6.75-77 (daktyliske heksametre, versene handler om søuhyret Scylla).

7. Vergil, *Georgica* 3.4-5 (daktyliske heksametre).

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

De siger, at *inlaudati* er et ganske upassende ord, og at det ikke er nok til at skabe afsky for et forbryderisk menneske, som, fordi han plejede at ofre gæster fra alle folkeslag, ikke bare slet ikke fortjente anerkendelse, men afsky og forbandelse fra hele menneskeheden.

4 Der er ligeledes et andet ord, de har fundet fejl ved:

"Drev han sværdet . . .

tværs gennem skjortens pailletter af guld (*squalentem auro*)."<sup>8</sup>

Det er, som om det ikke passer at sige *auro squalentem*,<sup>9</sup> eftersom en skorpe af skidt står i modsætning til guldets strålende glans.

5 Med hensyn til ordet *vexasse* tror jeg, at man kan svare på følgende måde: *Vexasse* er et vægtigt ord og synes at være afledt af *vehere* ('transportere'), hvori der allerede ligger en magtanvendelse fra anden side; den, der transporteres, er nemlig ikke herre over sig selv. *Vexare* ('hæрге'), som er dannet heraf, er uden tvivl karakteriseret ved en mere omfattende magtanvendelse og bevægelse. Man bruger nemlig egentlig ordet *vexare* om den, der gribes og føres af sted og trækkes hid og did, på samme måde som *taxare* ('berøre hårdt') er mere voldsomt og gentaget end *tangere* ('berøre'), hvoraf det utvivlsomt er afledt, og *iactare* ('kaste flere gange') er mere udstrakt og energisk end *iacere* ('kaste'), hvoraf ordet kommer, og *quassare* ('ryste voldsomt, ødelægge') er mere alvorligt og voldeligt end *quatere* ('ryste'). 6 Blot fordi man plejer at sige, at nogen er blevet plaget (*vexatum esse*) af røg eller blæst eller støv, derfor behøver ordets egentlige betydning og natur ikke gå tabt, for den er bevaret af ældre forfattere, som talte korrekt og klart, som det også anstår sig.

7 Et citat fra Marcus Catos tale *Om achaierne*: "Da Hannibal plyndrede og hærgede (*vexaret*) landet Italien;"<sup>10</sup> Cato sagde, at Italien blev hærget (*vexatam*) af Hannibal, eftersom der ikke kan findes nogen slags ulykke eller grusomhed eller råhed, som Italien på den tid ikke har lidt; 8 Marcus Tullius siger i sin fjerde *Tale*

---

8. Vergil, *Aeneiden* 10.314, overs. Otto Steen Due 1996, 299.

9. *Squaleo* kan både betyde 'er dækket med' og 'er snavset'.

10. Cato, *De Achaeis* fr. 187 Malcovati.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

*mod Verres*: "Det blev i den grad ribbet og udplyndret af Verres, at det så ud, som om det var blevet raseret (*vexata*), ikke af en fjende, som jo selv i krigstid har respekt for religion og sædvaneret, men af barbariske røvere."<sup>11</sup>

9 Om *inlaudatus* forekommer det, at man kan give to svar. Det første er: Der findes ingen, der har så anløben en moral, at han dog ikke engang imellem gør eller siger noget, der kan anerkendes (*laudari*). Derfor er følgende gamle vers blevet almindeligt som ordsprog:

"Ofte har også en tåbelig mand ramt hodet på sømmet."<sup>12</sup>

10 Men den, som i enhver handling og til enhver tid ikke får nogen som helst anerkendelse (*laus*), han er *inlaudatus* ('uden anerkendelse'), og han er den ringeste og værste af alle, ligesom frihed fra enhver dadel (*culpa*) gør en dadelfri (*inculpatus*). Og *inculpatus* er synonymt med absolut dygtighed; derfor er *inlaudatus* grænsen til ekstrem ondskab. 11 Således plejer Homer at give den største anerkendelse, ikke ved at opregne færdigheder, men ved at benægte fejl. F. eks.:

"Ej uvillige fløj de."<sup>13</sup>

Og ligeledes følgende:

"Da skulle ingen vist kalde den herlige drot Agamemnon søvniq, lad og forsagt eller ræd for at mødes med fjenden!"<sup>14</sup>

---

11. Cicero, *In Verrem* 4.122, overs. Sven Helles 2003, 435.

12. Daktylisk heksameter (græsk).

13. Homer, *Iliaden* 5.366 (om to heste).

14. Homer, *Iliaden* 4.223f, overs. Otto Steen Due 1999, 85.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

12 På lignende måde har også Epikur defineret den højeste nydelse som frihed og fjernelse af enhver smerte med følgende ord: "Grænsen for Nydelsernes Størrelse er Bortfjernelsen af alt hvad der smerter."<sup>15</sup> 13 Med det samme princip kalder Vergil den stygiske sump for *inamabilis* ('ukærlig').<sup>16</sup> 14 For som han afskyr den, der er *inlaudatus*, når vedkommende er berøvet anerkendelse, således er han også over for den, som er *inamabilis*, fordi vedkommende mangler kærlighed. 15 *Inlaudatus* kan også forsvares på en anden måde: 16 *Laudare* betyder på ældre latin 'nævne' eller 'kalde'. Sådan omtaler man i civile processer en autoritet, der citeres. 17 *Inlaudatus* er da ligesom *inlaudabilis* den, der ikke fortjener at omtales eller huskes, og som aldrig skal nævnes, 18 således som det engang blev besluttet i fællesskab i Lilleasien, at ingen nogen sinde måtte nævne navnet på ham, som havde brændt Artemistemplet i Efesos ned.<sup>17</sup>

19 Det tredje kritikpunkt, der er tilbage, er, at Vergil har sagt ' skjortens pailletter af guld' (*tunicam squalentem auro*). 20 Men *squalens* betyder, at der er et tykt lag guld, der er indvævet, så det ligner skæl (*squamae*). *Squalere* bruges om det tætte og ru lag af skæl, som kan ses på skindet af slanger eller fisk. 21 Dette forhold viser både andre og især denne digter på flere steder:

"På hvis dækken bronzepailletter (*squamis*)  
var syet på med tråde af guld i fjervingemønstre."<sup>18</sup>

22 Og et andet sted:

"Snart var han klædt i sin køllert med skæl (*squamis*) af flammende bronze."<sup>19</sup>

23 Accius skriver således i *Pelopiderne*:

---

15. Epikur, *Hovedlærdomme* 3, p. 72 Usener, overs. Poul Helms 1956, 45.

16. Vergil, *Aeneiden* 6.438, overs. Otto Steen Due 1996, 175 (også i *Georgica* 4.479).

17. Navnet på brandstifteren er Herostratos.

18. Vergil, *Aeneiden* 11.770-1, overs. Otto Steen Due 1996, 347.

19. Vergil, *Aeneiden* 11.487, overs. Otto Steen Due 1996, 338.



## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

"Denne slanges skæl (*squamae*) var gennemvævet med guld, der var ru (*squalido*), og purpur."<sup>20</sup>

24 Hvad der altså var overlæsset og bevokset med en eller anden ting, så det fremkaldte rædsel hos tilskuerne ved sit usædvanlige udseende, sagdes at *squalere*. 25 Således kaldes på uglejede og skællede legemer et tykt lag af snavs *squalor*. Ved langvarig og hyppig anvendelse af denne betydning er hele ordet blevet så besmittet, at *squalor* nu kun har fået betydningen 'snavs'.

### 2.7

*Om børns pligter mod deres forældre; om denne sag citater fra filosofiske skrifter, hvor det diskuteres, om alle ordrer fra en far skal adlydes.*

1 Man plejer i filosofiske diskussioner at spørge, om man altid og ved alle ordrer skal adlyde sin far. 2 Om denne sag har græske og latinske forfattere, som har skrevet om pligterne, tre meninger, som skal betragtes og overvejes, og de har altså skelnet mellem dem på en skarpsindig måde. 3 Den første er: Alt, hvad en far byder, skal adlydes; 4 den anden er: Nogle skal man adlyde, andre ikke; 5 den tredje er: Det er ikke nødvendigt at rette sig efter sin far og adlyde ham.

6 Eftersom den sidstnævnte anskuelse ved første øjekast er en skændsel, vil jeg først citere, hvad der er blevet sagt om den. 7 "Enten befaler en far," siger de, "med rette eller også med urette. Hvis han befaler med rette, skal man ikke adlyde ham, fordi han befaler, men siden det er ret at handle sådan, skal det gøres; hvis han befaler med urette, skal man overhovedet ikke udføre, hvad man ikke bør gøre." 8 Derefter konkluderer de således: "Følgelig skal man ikke adlyde sin far i det, han befaler!" 9 Men jeg har ikke hørt, at denne mening er blevet accepteret – for dette ordkløveri, som jeg straks skal vise, er værdiløst og tomt – 10 og heller ikke den mening, jeg nævnte først, kan forekomme at være sand og god, nemlig at adlyde sin far i alt, hvad han befaler. 11 For hvad nu, hvis han vil befale, at man forråder sit fædreland, slår sin mor ihjel og andre skammelige og ugudelige ting? 12 Den mellemste anskuelse syntes derfor at være den bedste og sikreste, nemlig at adlyde

---

20. Accius, *Pelopidae* fr. 517 Ribbeck (trochæisk tetrameter).

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

noget og noget ikke. 13 Dog siger de, at de ting, som man ikke skal rette sig efter, bør man lempeligt afvise mildt og hensynsfuldt uden at vise alt for stor væmmelse og uden bitter kritik og snarere lade ugjort end at forkaste det med foragt.

14 Den konklusion, man kan drage, at man som sagt ikke skal adlyde sin far, er ufuldstændig og kan tilbagevises og gendrives således: 15 Alt, hvad der sker i menneskelige relationer, er efter kloge mænds mening enten hæderligt eller skammeligt. 16 Hvad der i kraft af sig selv er ret og hæderligt, som f. eks. at holde et løfte, forsvare sit fædreland, at sætte pris på sine venner, det bør man gøre, hvad enten ens far byder det eller ej; 17 men hvad der modsat dette og skammeligt og i det hele taget uretfærdigt, skal ikke gøres, ikke engang, hvis han byder det. 18 Hvad der ligger herimellem og af grækernes kaldes dels *mésa* ('neutralt'), dels *adiáfora* ('ligegyldigt'), som f. eks. at gå i krig, at dyrke jorden, at varetage embeder, at forsvare retssager, at gifte sig, gå, når man har fået ordre til det, komme, når man er blevet tilkaldt, eftersom både dette og lignende ting af sig selv hverken er hæderlige eller skammelige, og enten bliver accepteret eller afvist af os ved vore handlinger, alt efter hvordan de udføres af os: Af den grund mener de, at ens far skal adlydes i den type sager, f. eks. hvis han byder en at gifte sig eller at være forsvarende for nogle anklagede. 19 For da begge handlinger i deres type hverken er hæderlige eller skammelige, skal man adlyde, hvis ens far befaler det. 20 Men hvis han byder en at gifte sig med en kvinde, der er berygtet, letfærdig eller forbryderisk eller at forsvare en Catilina eller Tubulus eller Publius Clodius, skal man ikke adlyde, eftersom de ophører med at være neutrale og ligegyldige i sig selv, når et vist mål af slethed træder til. 21 Altså er det ikke en fuldstændig præmis hos dem, der siger, at 'enten er det hæderligt, hvad ens far befaler, eller også er det skammeligt', 22 og det synes heller ikke at være en sund og regelret disjunktiv præmis. Thi en sådan disjunktiv præmis mangler et tredje led: 'Eller som hverken er hæderligt eller skammeligt'. Hvis man lægger det til, kan der ikke sluttes: 'Derfor skal man aldrig adlyde sin far'.

2.8

*Plutarchs urimelige kritik af Epikur vedrørende hans lære om syllogismer.*

1 Plutarch siger i anden bog af *Om Homer*, at Epikur har anvendt en syllogisme ufuldstændigt og bagvendt og ukyndigt, og han citerer Epikur: "Døden betyder intet for os; for det, der er opløst, har ingen sansning."<sup>21</sup> 2 "Han har nemlig," siger Plutarch, "sprunget over, hvad han burde tage med i sin første præmis, at døden er en adskillelse af sjæl og legeme, 3 og derefter bruger han så netop det, han havde udeladt, til at bevise noget andet, som om det var blevet fremsat og accepteret. 4 Men denne syllogisme kan ikke skride frem, med mindre man først har fremsat den."<sup>22</sup>

5 Det er sandt, hvad Plutarch har skrevet om formen og rækkefølgen i en syllogisme. For hvis man ønsker at drage en slutning, sådan som man lærer det i logikken, skal man udtrykke sig sådan: Døden er en adskillelse af sjæl og legeme; det, der er opløst, har ingen sansning; det, der ikke har sansning, har ingen betydning for os. 6 Men en mand som Epikur kan ikke af ukyndighed have sprunget denne del af syllogismen over, 7 og det var ikke hans anliggende at fremsige en syllogisme, ligesom man gør i de filosofiske skoler med alle dele og med alle definitioner, men fordi adskillelsen af sjæl og legeme er åbenlys i døden, har han naturligvis ikke ment, at det var nødvendigt at minde om, hvad der er indlysende for alle. 8 At han også satte konklusionen i syllogismen, ikke til sidst, men i begyndelsen: Hvem kan ikke se, at det ikke er gjort ubegavet?

9 Hos Platon kan man også på mange steder finde syllogismer, hvor den rækkefølge er tilsidesat og afvejet, som man traditionelt bruger, med en udsøgt foragt for kritik.

---

21. Epikur, *Hovedlærdomme* 2, p. 71 Usener.

22. Plutarch vol. 7, p. 100 Bernardakis.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

### 2.9

*Plutarch har også med åbenlys fordrejelse forfulgt et udtryk hos Epikur.*

1 I den samme bog har Plutarch<sup>23</sup> også for anden gang kritiseret Epikur for at have anvendt et ord i en ukorrekt betydning og med en helt anden mening. 2 Epikur skriver nemlig sådan: "En definition på størrelsen af nydelserne: Fjernelsen af enhver ting, der føler smerte."<sup>24</sup>

"Man skal ikke sige 'enhver ting, der føler smerte'", siger han, "men 'enhver smertefuld ting'; 3 det er nemlig fjernelsen af smerten, han skal betegne, ikke af det, der føler smerte."

4 Plutarch er alt for småtskåren og temmelig ufølsom, når han anklager Epikur; han er en ordjæger. 5 For ikke blot undlader Epikur at følge denne omhu i ordene og elegancen i udtrykkene, men han forfølger den også.

### 2.10

*Hvad betyder favisae Capitolinae? Og hvad Marcus Varro skrev om det ord på et spørgsmål fra Servius Sulpicius.*

1 Juristen Servius Sulpicius,<sup>25</sup> der var velbevandret i litteraturen, skrev til Marcus Varro og bad ham om at svare på, hvad betydningen var af et udtryk, der stod i censorernes bøger. Udtrykket var *favisae Capitolinae*. 2 Varro svarede,<sup>26</sup> at han huskede, at Quintus Catulus, der ledede genopføringen af Capitol, havde sagt, at han ville sænke det capitolinske område, så man skulle stige op til templet ad flere trin, og podiet blev højere i forhold til gavlens størrelse, men at han ikke havde kunnet gøre det, eftersom *favisae* havde hindret ham. 3 Det var, fortsatte han, nogle rum og cisterner, der befandt sig under jorden, hvor man plejede at lægge de gamle statuer, som var faldet ned fra dette tempel, og nogle andre religiøse genstande blandt de indviede gaver. Varro siger derefter i det samme brev, at han ikke har fundet nogen forklaring på, hvorfor det hedder *favisae*, men han nævner,

---

23. Plutarch vol. 7, p. 101 Bernardakis.

24. Epikur, *Hovedlærdomme* 3. "Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἢ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρησις. (ἀλγέω = føler smerte, men her = smerter).

25. Servius Sulpicius p. 140 Bremer.

26. Varro fr. 228 Funaioli.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

at Quintus Valerius Soranus plejede at sige, at hvad vi kalder *thesauri* ('skatkamre') med et græsk ord, kaldte latinerne i gamle dage *flavisæ*, fordi man ikke lagde ubearbejdet kobber og sølv ned i dem, men penge, der var præget (*flata*) og stemplet. 4 Han gættede så på, at ordets andet bogstav var faldet ud, og at man kaldte nogle rum og huler, som tempelvogterne på Capitol anvendte til opbevaring af gamle hellige genstande, for *favisæ*.<sup>27</sup>

### 2.11

*Mange bemærkelsesværdige detaljer om Sicinius Dentatus, den strålende kriger.*

1 Om Lucius Sicinius Dentatus, der var folketribun, da Spurius Tarpeius og Aulus Aternius var konsuler, er der skrevet i årbøgerne, at han var en utroligt energisk kriger, og at han for sin umådelige tapperhed vandt sig et navn og blev kaldt den romerske Achilleus. 2 Han siges at have kæmpet mod fjenden i hundrede og tyve slag, ikke at have et eneste sår på sin ryg, men på brystet fem og fyrre; han fik otte kranse af guld som belønning, én belejringskrans, tre murkranse, fjorten borgerkranse; han fik tre og firs halskæder, mere end hundrede og tres armbånd og atten lanser; fem og tyve gange fik han en brystplade som belønning; 3 han havde erobret en fjendes udrustning adskillige gange, flere i forbindelse med at blive udfordret til tvekamp; 4 han havde fejret triumf med sine generaler ni gange.

### 2.12

*Overvejelse og bedømmelse af en lov af Solon, der ved første øjekast virker urimelig og uretfærdig, men ved et nærmere eftersyn viser den sig at have en gavnlig virkning.*

1 Aristoteles<sup>28</sup> fortæller, at der blandt Solons gamle berømte love, som var indhugget på træplanker i Athen, og som athenerne stadfæstede med straffeforanstaltninger og edsaflæggelse, for at de skulle gælde til evig tid, da han havde fremlagt dem, var en lov med dette indhold: "Hvis der på grund af uenighed og splid vil komme et oprør, og folket vil dele sig i to partier, og man derfor på begge sider

---

27. Ordet kommer måske af *fovea*, en grube.

28. Se Aristoteles, *Athenernes statsforfatning* 8.5.

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

griber til våben i raseri, og der bliver kæmpet, så skal den, der på det tidspunkt og i den situation med borgerlig uenighed ikke knytter sig til det ene af de to partier, men holder sig væk i isolation fra den ulykke, der har ramt hele staten, gå fra hjem, fædreland og hele sin formue, og han skal gå i eksil og landflygtighed."

2 Da jeg havde læst denne lov af Solon, der var i besiddelse af en enestående klogskab, blev jeg til at begynde med grebet af stor forundring, fordi jeg spurgte mig selv, hvorfor han mente, at de skulle straffes, der havde holdt sig langt væk fra oprør og borgerkrig. 3 Men den, der var trængt rigtigt dybt ned i lovens anvendelse og formål, erklærede, at denne lov var til, ikke for at øge, men for at afslutte oprøret. Og sådan forholder det sig helt og holdent. 4 For hvis alle gode mænd, som i begyndelsen ikke kunne overkomme at bremse oprøret, ikke lader et op-hidset og vanvittigt folk i stikken, men knytter sig delt til det ene af de to partier, så vil der ske det, at når de er blevet medlemmer af hver deres parti, og disse partier begynder at blive modereret og styret af disse, altså af mænd med større myndighed, så kan enighed i særlig grad genoprettes og tilvejebringes gennem disse, når de både styrer og formilder deres egne folk, hos hvem de opholder sig, og i højere grad ønsker, at deres modstandere bliver bragt til fornuft, end at de bliver ødelagt.

5 Filosoffen Favorinus mente, at dette også burde ske mellem brødre eller venner, der var blevet uenige; de, der befandt sig mellem de to parter, og som var venligt stemt mod dem, skulle da, hvis de i bestræbelsen for at opnå forlig havde for ringe indflydelse, fordi de som venner vaklede mellem de to parter, slutte sig til hver deres part og ved denne tjeneste styrke muligheden for begge parter til et forlig. 6 "Men som det er nu," sagde han, "vil de, der er venner af begge parter, lade de to stridende i stikken, som om de handler korrekt, forlade dem og overgive dem til onde eller grådige advokater, som opflammer deres strid og sind af had eller grådighed."

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

### 2.13

*De gamle brugte også glosen 'børn' i flertal om én søn eller datter.*

1 I gamle dage anvendte talere og historiske forfattere eller digtere også glosen 'børn' i flertal om én søn eller én datter. 2 Selv om jeg flere gange har bemærket det i adskillige ældre forfatteres skrifter, er jeg også stødt på det i Sempronius Asellios femte bog af hans *Bedrifter*. 3 Denne Asellio var militærtribun under Publius Scipio Africanus ved Numantia og beskrev de begivenheder, som han selv tog del i.

4 Her kommer et citat om Tiberius Gracchus, der var folketribun, da han blev dræbt på Capitol: "Når Gracchus gik fra sit hjem, var han aldrig ledsaget af mindre end tre eller fire tusind mennesker."<sup>29</sup> 5 Og lidt længere henne skrev han således om samme Gracchus: "Han begyndte med at bede dem forsvare ham selv og hans børn; så gav han ordre til, at det eneste barn, han havde af hankøn på dette tidspunkt, blev ført frem, og han betroede folket sin søn, mens han næsten græd."<sup>30</sup>

### 2.14

*Marcus Cato bruger i det skrift, der hedder Mod den landflygtige Tiberius, udtrykket stitisses vadimonium med bogstavet i og ikke stetisses; en forklaring på ordet.*

1 I en gammel kopi af Marcus Catos skrift *Mod den landflygtige Tiberius* stod der: "Hvad hvis du havde stillet dig for retten (*stitisses vadimonium*) med tilhyllet hoved?"<sup>31</sup> 2 Han skrev *stitisses* helt korrekt: Men en falsk og fræk . . .<sup>32</sup> men der er nogen, der har rettet e'et i afskrifterne og skrevet *stetisses*, ud fra den betragtning, at *stitisses* var et tomt og meningsløst ord. 3 Det er nu snarere dem, der er udelige og meningsløse, fordi de ikke ved, at Cato skrev *stitisses*, eftersom man i forbindelse med *vadimonium* anvender en form af *sisto*, ikke af *sto*.

---

29. Sempronius Asellio, *Res gestae* 5 fr. 6 Peter.

30. Sempronius Asellio, *Res gestae* 5 fr. 7 Peter.

31. Cato, *Contra Tiberium exulem* fr. 202 Malcovati.

32. Lakune.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

### 2.15

*Hvorfor alderdommen i gamle dage nød stor respekt; hvorfor denne respekt senere blev overført til ægtemænd og fædre; og noget om kapitel syv i lex Iulia.*

1 Hos de ældste romere plejede man ikke at respektere byrd eller formue højere end alder, og de ældre blev æret af de yngre næsten som guder og i forældres sted, og overalt og i forbindelse med enhver type ære blev de anset for de fineste og fremmeste. 2 Som man kan læse i ældre litteratur, blev de ældre fulgt hjem af de yngre, når de havde være til selskab, og man fortæller, at romerne havde overtaget denne skik fra lakedaimonerne, hos hvem der tilkom de ældre større ære i kraft af Lykurgos' love.

3 Men efter at man havde indset, at efterkommere var en nødvendighed for staten, og man var begyndt at anvende belønninger og lokkemidler for at øge mængden af folks afkom, foretrak man i visse situationer dem, som havde kone og børn, fremfor dem, der var ældre, men hverken havde koner eller børn. 4 Således står der i syvende kapitel af *lex Iulia*, at den første konsul, der skal gribe risknippet,<sup>33</sup> ikke skal være den ældste, men den, som har flere børn end sin kollega, hvad enten de er umyndige, eller han har mistet dem i krig. 5 Men hvis de har lige mange børn, giver man fortrinnet til den, der er gift eller kunne indgå ægteskab; 6 hvis de begge både er gift og fædre til det samme antal børn, gælder den gamle æresbevisning, og den, der er ældst, griber risknippet først. 7 For dem, der enten begge er ugifte og har det samme antal børn eller er gifte, men uden børn, er der intet skrevet i loven om alder. 8 Men jeg har dog hørt, at de, som efter loven havde fortrinnet, plejede at overlade risknippet for den første måned til deres kolleger, enten hvis de var betydeligt ældre eller af højere byrd eller beklædte konsulatet for anden gang.

### 2.16

*Sulpicius Apollinaris' kritik af Caesellius Vindex vedrørende en fortolkning af en passage hos Vergil.*

1 Vergil har skrevet følgende vers i sjette sang:

---

33. Symbolet på konsulens magt.



Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

"Ynglingen dér som du ser med sin hæderslanse i hånden,  
han er den første af slægten som Skæbnen skal sende til lyset,  
født med italisk blod i årerne går han til dagen.  
Silvius er det med navnet fra Alba, en søn af din sene  
alder, den sidste søn din dronning, Lavinia, føder  
og fostrer i skovenes dyb til konge og fader til konger;  
han er den første af slægten på tronen i Alba det Lange."<sup>34</sup>

2 Der syntes at være en modsætning mellem 'den sidste søn (*postuma proles*)' og 'en søn af din sene alder (*quem tibi longaevo*) . . . din dronning, Lavinia, føder og fostrer i skovenes dyb'. 3 For hvis denne Silvius, som der står skrevet i næsten alle årbøgerne, er blevet født efter faderens død og af den grund har fået fornavnet *Postumus*, hvad er så meningen med at tilføje: 'en søn af din sene alder . . . din dronning, Lavinia, føder og fostrer i skovenes dyb'?

4 Disse ord kan nemlig synes at vise, at Silvius blev født og fostret, mens Aeneas stadig levede, men var en gammel mand. 5 Derfor fremsatte Caesellius i sin *Kommentar til gamle udtryk* følgende mening: "*Postuma proles* betegner ikke den, der er blevet født, når faderen er død, men den sidst fødte, ligesom Silvius, der blev født sent og lang tid efter, da Aeneas var en gammel mand."<sup>35</sup> 6 Men en pålidelig ophavsmand til denne historie nævner Caesellius ikke; 7 at Silvius tværtimod er født efter Aeneas' død, er der som sagt mange, der har berettet.

8 Derfor har Sulpicius Apollinaris blandt det, han kritiserer Caesellius for, også set dette som en fejltagelse og har sagt, at grunden til den var, at der var skrevet *quem tibi longaevo*. "*Longaevo*," siger han, "betyder ikke 'gammel' – det er jo i modstrid med historien – men 'en, der har fået adgang til et langt og evigt liv og er blevet udødelig.' 9 For Anchises, der siger dette til sin søn, vidste, at når Aeneas havde endt sit liv, ville han blive udødelig og være en lokal skytsgud, og han ville opnå en lang og evig tilværelse."

---

34. Vergil, *Aeneiden* 6.760-6, overs. Otto Steen Due 1996, 186.

35. Caesellius, *Commentarius lectionum antiquarum*.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

10 Dette er Apollinaris' skarpsindige analyse. Men én ting er et langt liv, noget andet er et evigt, og guderne kaldes ikke gamle (*longaevi*), men udødelige (*inmortales*).

### 2.17

*Marcus Ciceros iagttagelser om visse præpositioners natur; og en drøftelse af selve det, som Cicero havde bemærket.*

1 Marcus Tullius har med stor opmærksomhed bemærket, at præpositionerne *in* og *con* som præfixer på verber og substantiver blev udtalt langt, når de efterfulgtes af *s* som i *sapiens* ('vis') eller af *f* som i *felix* ('lykkelig'), mens de i alle andre tilfælde blev udtalt kort.

2 Et citat fra Cicero: "Kan der være nogen mere forfinet forskel end den følgende, som ikke følger naturens lov, men er en form for konvention. Vi siger *indoctus* ('ulærd') med første stavelse kort, men *insanus* ('vanvittig') med lang. *Inhumanus* ('umenneskelig') med kort og *infelix* ('ulykkelig') med lang. Kort sagt, i de ord, der begynder med samme bogstaver som *sapiens* og *felix*, udtales *in* langt, i alle andre er det kort. På samme måde forholder det sig med *conposuit* ('sammen-satte') og *consuevit* ('plejer'), *concrepuit* ('larmede') og *confecit* ('udførte'). Undersøg den korrekte brug. Den siger nej. Rådfør dig med ørerne. De siger ja. Spørg, hvorfor det er således, og ørerne vil svare, at det lyder behageligt. Talen bør tilpasses efter, hvad øret kan lide."<sup>36</sup>

3 Hensynet til vellyden er tydeligt i de ord, om hvilke Cicero talte. Men hvad skal vi sige om præpositionen *pro*, som plejer at være lang eller kort, men alligevel ikke harmonerer med Marcus Tullius' iagttagelse? 4 Den er nemlig ikke altid lang, når det efterfølges af *f* som i *fecit*, og som Cicero antydede, havde den virkning, at præpositionerne *in* og *con* af den grund blev udtalt langt. 5 For vi udtaler *profiscisci* ('drage af sted') og *profugere* ('flygte bort') og *profundere* ('hælde ud') og *profanum* ('verdsligt') og *profestum* ('ikke festligt') med kort *o*, men *proferre* ('bære frem') og *profligare* ('overvælde') og *proficere* ('rykke frem') med langt *o*. 6 Hvorfor kan det bogstav, som efter Ciceros iagttagelse skaber en lang udtale, ikke fastholde

---

36. Cicero, *Orator* 159, overs. Jacob Isager 1982, 131-133.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

den samme virkning på beskaffenheden og vellyden i alle lignende tilfælde, men gør den snart lang, snart kort?

Heller ikke præfixet *con* får kun lang udtale, når det bogstav, som Cicero taler om, følger efter. 7 For både Cato<sup>37</sup> og Sallust<sup>38</sup> siger: *Faenoribus copertus est* ('han er dænget til med gæld'). 8 Ydermere udtales *coligatus* ('sammenbundet') og *conexus* ('forbundet') med langt *o*.

9 Dog kunne det i de sidste eksempler, jeg har givet, synes, at præfixet blev forlænget, eftersom bogstavet *n* er faldet bort: Thi bortfald af et bogstav erstattes ved forlængelse af stavelsen. 10 Dette kan ses i ordet *cogo* ('samler'); og det strider ikke imod, at vi udtaler *coegi* ('har samlet') med kort *o*: 11 Der er nemlig tale om en uregelmæssig dannelse ud fra *cogo*.

### 2.18

*At sokratikeren Faidon var slave; der er ligeledes mange andre, der har været slaver.*

1 Faidon fra Elis tilhørte kredsen omkring Sokrates og var en meget god ven af Sokrates og Platon. 2 Platon gav den guddommelige bog om sjælens udødelighed hans navn. 3 Denne Faidon havde en skønhed og en begavelse som en fri mand, og som nogle har skrevet, blev han tvunget til prostitution af sin herre, der var bordelvært. 4 Sokratikeren Kebes siges at have købt ham på Sokrates' opfordring og ladet ham studere filosofi. 5 Og han blev senere en berømt filosof, og hans samtaler om Sokrates er ganske elegante og læses endnu.

6 Der har også været ikke så få slaver, som senere fremstod som kendte filosoffer. 7 Blandt dem var Menippos, hvis bøger Marcus Varro har konkurreret med i sine satirer, og som nogle kalder *kyniske*, mens Varro selv kalder dem *menippæiske*.

8 Også peripatetikeren Theofrasts slave Pompylos, stoikeren Zenons slave, som hed Persaios, og Epikurs slave, hvis navn var Mys, levede som ikke helt ukendte filosoffer.

---

37. Cato fr. inc. 50 Jordan.

38. Sallustius, *Historia* 4 fr. 52 Maurenbrecher.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

9 Kynikeren Diogenes var ligeledes underkastet slaveriet. Men han var oprindeligt fri og blev solgt som slave. Da Xeniadès fra Korinth ønskede at købe ham og havde spurgt, om han havde nogle færdigheder, sagde Diogenes: "Jeg kan give ordrer til frie mænd!" 10 Da købte Xeniadès ham i forundring over hans svar, frigav ham og overdrog sine børn til ham med ordene: "Tag nu mine børn, som du kan give ordrer!"<sup>39</sup>

At den fornemme filosof Epiktet også var slave, husker vi stadig så godt, at det ikke er nødvendigt at skrive om det, som om det var gået i glemmebogen.

### 2.19

*Om verbet rescire og hvilken betydning der er den rigtige og egentlige.*

1 Jeg har bemærket, at verbet *rescire* ('lære igen')<sup>40</sup> har en særlig mening og ikke den sædvanlige betydning, som findes hos de ord, der har det samme præfix; vi anvender nemlig ikke dette ord på samme måde som *rescribere* ('skrive som svar'), *relegere* ('genlæse'), *restituere* ('genskabe') . . .<sup>41</sup> *subsistere* ('erstatte'), og ligeledes siger vi *rescire*. 2 Dette verbum bruges nemlig egentlig om den, som erkender noget, der er skjult eller uventet og uventet.

3 Hvorfor partiklen *re* i dette ord har en særlig mening, er jeg stadig i færd med at undersøge. 4 Jeg har endnu ikke fundet *rescivi* eller *rescire* anvendt hos forfattere, der er præget af omhu, om andet end de ting, der var skjult med forsæt eller skete mod håb og forventning, 5 selv om *scire* selv siges om alle ting, både om uheldige og heldige og om uventede og ventede. 6 Naevius skrev sådan i *Trepik*:

"Hvis jeg en dag vil finde ud af (*rescivero*), at min søn har stiftet sig en gæld på grund af kærlighed, så smider jeg dig straks i trædemøllen ind."<sup>42</sup>

---

39. Der er (på latin!) et ordspil, idet *liberi* både kan betyde 'frie mænd' og 'børn'.

40. Denne form er kun kendt fra dette sted hos Gellius.

41. Lakune.

42. Naevius, *Triphallus* 96-8 Ribbeck (jambiske senarer, en far taler til en af sine slaver).

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

7 Claudius Quadrigarius siger i første bog af sine *Årbøger*: "Da lucanerne opdagede (*resciverunt*), at de var blevet narret."<sup>43</sup> 8 Og Quadrigarius bruger i samme bog dette ord om en sørgelig og uventet hændelse: "Da slægtningene til gidslerne, der som tidligere nævnt var overgivet til Pontius, havde fundet ud af dette (*resciverunt*), styrtede deres forældre og slægtninge ud på gaden med løsthængende hår."<sup>44</sup> 9 Marcus Cato siger i fjerde bog af *Begyndelsen*: "Derefter befalede diktatoren, at ryttergeneralen skulle tilkaldes den følgende dag: 'Hvis du ønsker det, vil jeg sende dig sammen med rytteriet.' 'Det er for sent,' sagde ryttergeneralen, 'de har allerede fundet ud af det (*rescivere*).'"<sup>45</sup>

### 2.20

*Hvad der sædvanligvis hedder vivaria, har de gamle ikke brugt; hvad Publius Scipio har erstattet det med i en tale til folket, og hvad Marcus Varro senere sagde i sit værk Om landbrug.*

1 Marcus Varro siger i tredje bog af *Om landbrug*, at *vivaria* ('dyrehaver'), der nu bruges som betegnelse for indhegnede steder, hvor man opdrætter vilde dyr, hedder *leporaria* ('hareskove'). 2 Jeg citerer Varro selv: "Der findes tre slags græsgange på en gård, *ornithones* ('fuglehuse'), *leporaria* ('hareskove') og *piscinae* ('fiskedamme'). Med *ornithones* mener jeg alle de fugle, som man plejer at opdrætte inden for gårdens mure. Med *leporaria* ønsker jeg, at du skal forstå, at det ikke er de steder, som vore forfædre plejede at sige, hvor der kun var harer, men alle de indhegninger, der ligger i tilknytning til gården og holder dem indelukket for at føde dem op."<sup>46</sup> 3 Han skriver ligeledes længere fremme i samme bog: "Da du købte den tusculanske ejendom af Marcus Piso, var der mange vildsvin i *leporariet*."<sup>47</sup>

---

43. Quadrigarius, *Annales* 1 fr. 16 Peter.

44. Quadrigarius, *Annales* 1 fr. 19 Peter.

45. Cato, *Origines* 4 fr. 87 Peter.

46. Varro, *De re rustica* 3.3.1.

47. Varro, *De re rustica* 3.3.8.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

4 Jeg kan ikke huske, om ordet *vivaria*, som nu er almindeligt brugt, og som grækerne kalder *parádeisoí* og Varro *leporaria*, er blevet anvendt hos ældre forfattere. 5 Men jeg har hørt nogle lærde mænd i Rom sige, at når vi hos Scipio, der talte det reneste sprog i sin egen tid, læser om *roboraria*, så betyder det, hvad vi nu kalder *vivaria*, og de har deres navn fra de planker af egetræ (*robur*), hvormed de var indhegnet; denne type af indhegning har vi set mange steder i Italien. 6 Her er et citat fra hans femte tale *Mod Claudius Asellus*: "Hvor han havde set de bedst dyrkede marker og de mest velholdte gårde, i disse distrikter sagde han, at der skulle opstilles en landmålerinstrument på det højeste sted; og herfra skulle der laves en lige vej, nogle steder midt gennem vinmarker, andre steder gennem et *roborarium* og en fiskedam og andre steder gennem en gård."<sup>48</sup>

7 Søer eller damme, der er lukket for at holde levende fisk (*pisces*) inde, navngav de med et særligt passende navn, nemlig fiskedamme (*piscinae*).

8 *Apiaria* er også i almindelig brug om de steder, hvor der er placeret bikuber; men stort set ingen, der har talt et ufordærvet sprog, husker jeg, har enten skrevet eller sagt dette. 9 Dog siger Marcus Varro i tredje bog af *Om landbrug*: "Det er sådan, man skal lave *melisones*, som nogle kalder *mellaria*."<sup>49</sup> Men det ord, Varro anvender, er græsk; for man siger *melissónes* på samme måde som *ampelónes* ('vinmarker') og *dafnónes* ('laurbærlunde').

### 2.21

*Om den stjerne, som grækerne kalder Vognen, og som vi kalder Septentriones, 'Nordstjernen', og om begge ords betydning og oprindelse.*

1 Vi var adskillige studerende fra de samme filosofiske skoler, grækere og romere, som sejlede sammen fra Ægina til Piræus. 2 Det var nat, og havet var roligt, det var om sommeren, og himlen var fuldkommen skyfri. Vi sad derfor alle på agterdækket og betragtede de lysende stjerner. 3 De, der i denne gruppe var fortrolige med græske forhold, drøftede med stor sagkundskab, hvad *Vognen* var, hvad der var den store og den lille Bjørn, hvorfor de hed sådan, til hvilken del af den

---

48. Scipio, *Contra Claudium Asellum* fr. 20 Malcovati.

49. Varro, *De re rustica* 3.16.12.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

fremadskridende nat den bevægede sig på sin bane, og hvorfor Homer siger, at den alene ikke går ned, såvel som flere andre emner.<sup>50</sup>

4 Her vendte jeg mig om til mine landsmænd og spurgte: "Jamen, kan I diletanter ikke sige mig, hvorfor vi giver navnet *Septentriones* ('Syvstjernen') til den, som grækerne kalder *Vognen*? 5 Det er ikke nok, at vi kan se syv stjerner, men jeg vil forfærdelig gerne vide, hvad hele det, vi kalder *Septentriones*, betyder!"

6 Der var da en af dem, som havde specialiseret sig i ældre litteratur, som sagde: "De fleste filologer mener, at *Septentriones* har navnet fra antallet af stjerner. 7 De mener ikke, at *triones* betyder noget, det er bare et tillæg til ordet; ligesom når vi siger *quinquatrus* ('fest fem dage efter Idus'), så betyder *atrus* ikke noget. 8 Men jeg mener det samme som Lucius Aelius<sup>51</sup> og Marcus Varro,<sup>52</sup> der skriver, at *triones* var et ord på landet, som man brugte om okser, som om de var *terriones*, det vil sige egnet til at pløje og dyrke jorden. 9 Denne stjerne, som de gamle grækere kaldte *Vognen* ud fra dens omrids og beliggenhed, fordi den lignede en arbejdsvogn, kaldte vore forfædre *Septentriones* ud fra de okser, der var forbundet med et åg, det vil sige syv stjerner, af hvilke der dannedes forbundne *triones* ('okser'). 10 Ud over denne formodning tilføjer Varro også dette, at han overvejede, om ikke snarere disse syv stjerner blev kaldt *triones*, fordi de lå sådan, at hver gruppe af tre stjerner danner en triangel, altså en tresidet figur.

11 Af de to forklaringer, han gav, synes den sidste at være mere skarpsindig og fin. For når vi kiggede på dem, forekom det næsten, som om den var sammensat af trekanter.

### 2.22

*Om vinden iapyx og om navnene og områderne for andre vinde hentet fra en samtale med Favorinus.*

---

50. Homer, *Iliaden* 18.489, *Odysseen* 5.275.

51. Aelius fr. 42 Funaioli.

52. Varro, *De lingua latina* 7.74.



## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

1 Når Favorinus holdt selskaber for sine venner, plejede der at blive læst op enten et gammelt digt af en lyrisk digter eller fra et historisk skrift, snart på græsk og snart på latin. 2 Således blev der her læst i et latinsk digt<sup>53</sup> om vinden *iapyx*, og der blev stillet det spørgsmål, hvilken vind det var, hvorfra den blæste, og hvad der var forklaringen på et så usædvanligt ord; og vi bad ham selv indtrængende om at belære os om navnene og verdenshjørnerne på de andre vinde, siden der almindeligvis ikke var enighed om betegnelserne på dem eller deres positioner eller antal.

3 Så underholdt Favorinus på denne måde: "Det er velkendt, at himlen har fire områder og regioner: øst, vest, syd og nord. 4 Øst og vest er bevægelige og varierende,<sup>54</sup> mens syd og nord har en fast position og bliver stående. 5 Solen står nemlig ikke altid op på samme sted, men kaldes enten ved sin opgang *aequinoctial*, når den løber ad den bane, som hedder *isemerinós* ('jævn døgn'), eller *solstitial* (det samme som sommersolhverv) eller *brumal* (som er vintersolhverv). 6 På samme måde går solen ikke ned det samme sted. For på tilsvarende vis er dens nedgang ved jævn døgn eller ved sommersolhverv eller vintersolhverv. 7 Den vind, der kommer fra øst ved jævn døgnstid om foråret, kaldes *eurus* med et ord, som eksperter inden for etymologi siger, er afledt af *ho apó tes eús rhéon* ('den fra øst blæsende'). 8 Denne vind kaldes af grækerne *afeliótes* ('fra solen'), og af romerske sømænd *subsolanus* ('under solen'). 9 Den vind, der kommer fra den opgående sols punkt om sommeren og ved solhverv, hedder på latin *aquilo* og på græsk *boréas*, og der er nogle, der siger, at det er grunden til, at Homer kalder den *ait-hregenétes* ('ætherfødt');<sup>55</sup> de mener, at *boreas* kommer af udtrykket *apó tes boés* ('fra råbet'), fordi den blæser med en voldsom og kraftig lyd. 10 Den tredje vind, der blæser fra øst om vinteren – romerne kalder den *volturnus* – kalder de fleste grækere *eurótonos* med et ord, der er sammensat af *notos* og *euros*. 11 Dette er altså de tre østenvinde: *aquilo*, *volturnus* og *eurus*, af hvilke den midterste er *eurus*. 12 Over for og modsat disse er tre andre vestenvinde: *caurus*, som grækerne plejer at kalde *argestés* ('den hvide'): Den blæser modsat *aquilo*; der er en anden, *favonius*, som på græsk hedder *zéfýros*: Den blæser modsat *eurus*; en

---

53. Horatius, *Carmen* 1.3.4 og 3.27.20.

54. Fordi de lat. ord *exortus* og *occasus* refererer til solens opgang og nedgang.

55. Homer, *Odyseen* 5.296.



### Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

tredje er *africus*, på græsk *lips*: Den har retning mod *volturnus*. 13 Disse to regioner på himlen, øst og vest, synes at have seks indbyrdes forskellige vinde. 14 Syd derimod har kun én søndenvind, eftersom den ligger på et bestemt og fastlagt punkt: Den hedder på latin *auster*, på græsk *nótos*, eftersom den er tåget og fugtig; på græsk betyder *notís* nemlig væde. 15 Nord har af samme grund også kun én. Den er rettet lige mod søndenvinden og hedder på latin *septentrionarius* ('nordlig') og på græsk *aparktías* ('fra bjørnen'). 16 Fra disse otte vinde er der nogen, der fratrækker fire og siger, at det gør de ud fra Homers autoritet, for han kender kun fire vinde: *eurus*, *auster*, *aquilo* og *favonius*,<sup>56</sup> 17 som blæser fra de fire verdenshjørner, som vi har benævnt som de primære, idet øst og vest naturligvis er bredere, men hele og ikke tredelte. 18 Der er en del, der i stedet for otte laver tolv vinde ved at indsætte fire midt i omkring syd og nord på samme måde, som det andet hold på fire blev indsat blandt de primære i øst og vest.

19 Der er videre nogle andre navne på særlige vinde, som indbyggerne hver især har skabt i deres eget område enten på basis af ordene for de lokaliteter, hvor de bor, eller af en anden grund, som tilfældigvis havde ført til dannelsen af ordet. 20 Vore gallere kalder nemlig en vind, der blæser fra deres egen jord, og som de oplever som meget voldsom, for *circius*, og jeg tror, at det kommer fra dens hvirvlende omdrejninger; 21 apulerne kalder en vind *iapyx* – det samme navn, de selv er kendt under, *iapygerne* – der kommer fra selve kysten af Iapygien ligesom fra det inderste af landet. 22 Jeg tror næsten, at det er den samme som *caurus*; det er nemlig en vind fra vest, og den synes at blæse modsat *eurus*. 23 Således fortæller Vergil, at Kleopatra under sin flugt til Ægypten fra søslaget blev ført af sted af *iapyx*,<sup>57</sup> og en apulisk hest kaldte han med det samme navn som vinden: *Iapyx*.<sup>58</sup> 24 Der findes også en vind ved navn *kaikías*, som ifølge Aristoteles<sup>59</sup> blæser sådan, at den ikke jager skyerne langt væk, men kalder dem til sig, og heraf kommer følgende ordsprog på vers, siger han:

---

56. Homer, *Odysseen* 5.295, 331.

57. Vergil, *Aeneiden* 8.710.

58. Vergil, *Aeneiden* 11.678.

59. Aristoteles, *Meteorologica* 2.6, *Problemer* 26.29.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

'Han drager til sig som en sky af kaikias.'<sup>60</sup>

25 Bortset fra dem, jeg har nævnt, findes der flere steder andre, der har fået nye navne, og som hver er fra sin egen egn som f. eks. den horatianske *Atabulus*,<sup>61</sup> som jeg agter at undersøge; jeg ville have tilføjet de vinde, der plejer at hedde *etesiae* og *prodromi*, der på et bestemt tidspunkt af året, når Hundestjernen står op, blæser fra forskellige kanter, og jeg ville have snakket om forklaringer på alle deres navne, eftersom jeg har drukket temmelig meget, hvis ikke jeg havde talt så mange ord, mens I alle tier stille, som om jeg holdt en kunstfærdig forelæsning. 26 Men ved et selskab, hvor der er så mange gæster, er det ikke rimeligt eller pænt, at det kun er én, der taler," sagde han.

27 Dette var, hvad Favorinus fortalte os ved bordet på det nævnte tidspunkt med den største udsøgthed i ordvalget og med velvilje og elskværdighed i hele sit foredrag. 28 Men hvad angår den vind, som blæser fra Gallien, og som han kaldte *circius*, så har Marcus Cato i sin *Begyndelse* kaldt den *cercius*, ikke *circius*.<sup>62</sup> 29 Når han nemlig skriver om de spaniere, som bor på den anden side af Ebro, har han sagt følgende: "I disse områder er de fineste jern- og sølvminer, og der er et stort bjerg, der består af rent salt; lige så meget man fjerner, lige så meget vokser det. Når man taler, fylder vinden *cercius* ens mund, og den vælter en bevæbnet mand og en vogn med læs."

30 Når jeg lige før nævnte, at de *etesiske* vinde blæste fra forskellige kanter, er jeg ikke klar over, om jeg uden videre har fulgt flertallets opfattelse. 31 I Publius Nigidius anden bog af *Om vinden* står der følgende: "Både de etesiske vinde og de årlige søndenvinde blæser med solen (*secundo sole*)."<sup>63</sup> Man bør derfor overveje, hvad udtrykket 'med solen' betyder.

---

60. *Trag. fr. adesp.* 75 Nauck (jambisk senar).

61. Horatius, *Sermones* 1.5.78.

62. Cato, *Origines* fr. 93 Peter.

63. Nigidius, *De vento* 2 fr. 104 Swoboda.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

2.23

*En undersøgelse og vurdering af passager fra en komedie af Menander og Caecilius, som hedder Plocium.*<sup>64</sup>

1 Jeg læser ofte komedier af vore egne digtere, som de har hentet og oversat fra de græske digtere Menander eller Poseidippos eller Apollodoros eller Alexis og også nogle andre komediedigtere. 2 Når jeg læser dem, synes de virkelig ikke dårlige, men forekommer at være skrevet vittigt og charmerende, så at man ikke kan tænke sig dem bedre. 3 Men hvis man sammenligner og placerer de græske forlæg, hvorfra de er kommet, ved siden af, og sammenholder enkelte passager omhyggeligt og nært ved skiftevis at læse de partier, der hører sammen, begynder straks de latinske versioner at falde til jorden og virke ringere; de taber i værdi på grund af det vid og den glans, der er hos grækerne, og som de ikke har kunnet konkurrere med.

4 For kort tid siden oplevede jeg dette. 5 Jeg læste op af Caecilius' *Plocium* ('Halskæden'); det var til stor fornøjelse for mig selv og andre, som var til stede. 6 Vi fik så lyst til også at læse Menanders *Plokion*, hvorfra Caecilius havde hentet sit stof. 7 Men så snart Menander var kommet os i hænde – gode guder! – hvor meget syntes ikke Caecilius lige fra begyndelsen at være stiv og livløs, og hvor forskellig ikke fra Menander! Diomedes' og Glaukos' våben kunne ved Hercules ikke have mere forskellig værdi.<sup>65</sup> 8 Vores oplæsning var kommet til det sted, hvor den gamle ægtemand beklager sig over sin rige og grimme kone, fordi han var blevet tvunget til at sælge sin slavinde, en pige, der var rigtig god til at varte op og havde et ganske kønt udseende, men var mistænkt af konen for at være mandens elskerinde. Jeg vil ikke sige, hvor stor forskellen er; jeg har givet besked om at tage begge passager ud og lægge dem frem, så andre selv kan bedømme. 9 Menander lyder sådan:

"Nu kan min gode rige kone sove trygt  
på begge ører. Hun har gjort en stor bedrift,

---

64. Ordet mangler hos LS, Georges og OLD.

65. Diomedes byttede sine bronzevåben ud med Glaukos' af guld (Homer, *Iliaden* 6.234ff).

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

som høres overalt, thi fra sit eget hus  
smed hun den pige ud, der voldte hende kval,  
så alle retted nu sig efter Krobyle,  
og hun, min kone, er da blevet kendt som min  
tyran. Og hendes ansigt ligner, som man si'r,  
det, som et æsel fandt engang blandt aberne.  
Men jeg vil helre tie stille om den nat,  
der started al min plage. Ak, at Krobyle  
jeg tog, fordi hun ejed ti talenter guld,  
men hendes næse var en meter lang! Hvordan  
skal jeg dog bære hendes hovne sind? Ved Zeus,  
der sidder på Olympen, ved Athene: nej!  
Den pige, som var hurtig til at varte op,  
bring hende straks tilbage! Hvem kan gøre det?"<sup>66</sup>

10 Caecilius lyder sådan:

"Han er en stakkel, som ikke forstår at skjule sin egen kummer:  
Således dømmes min kone med minespil og handlinger, hvis jeg tier stille.  
Hun har alt, hvad man kunne ønske sig, hun ikke havde, bortset fra medgiften:  
den, som er klog, vil lære af mit tilfælde,  
jeg, der skønt en fri mand trækker for fjenderne, selv om byen og borgen er  
intakt.  
Skulle jeg ønske godt for hende, der fratager mig alt, hvad jeg kan lide?<sup>67</sup>  
Mens jeg tragter efter hendes død, lever jeg som død mellem levende.  
Hun siger, at jeg i hemmelighed har været i seng med min tjenestepige, det  
beskylder hun mig for,

---

66. Menander fr. 333 Koerte (jambiske senarer).

67. Latinsk tekst hos Marshall med crux.

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

og ved således at græde, bede, forfølge og kritisere mig har hun slået løs på mig,

for at jeg skulle sælge hende; nu tror jeg, at hun snakker blandt sine jævnaldrende og veninder:

'Hvem af jer har i sin første ungdom

opnået, hvad jeg har opnået af

min mand, hvad jeg lige har gjort

som gammel kone: at berøve min mand hans elskerinde?'

Sådan er deres sammenkomster, jeg stakkel udskrives i deres samtale."<sup>68</sup>

11 Bortset fra charmen i indholdet og ordvalget, som på ingen måde er ens i de to bøger, noterer jeg mig især, at det, som Menander har skrevet helt tydeligt, velvalgt og vittigt, det har Caecilius ikke forsøgt at fortælle, ikke engang der, hvor han kunne, 12 men han har sprunget det over, som om det ikke var noget værd, og han har indføjet noget farceagtigt, og hvad Menander tog fra menneskenes liv, og som var enkelt, sandt og fornøjeligt, har Caecilius af en eller anden grund udeladt. Den førnævnte gamle ægtemand taler med en anden gammel mand, der er hans nabo, og forbander sin rige kones arrogance således:

"A. Jeg har en heks til kone, ved du ikke det?

Det har jeg ikke sagt? Nå, hun er ejer af

det hele hus og alle marker heromkring.

B. Apollon, hvor forfærdeligt! A. Hvad værre er:

Hun skælder ud på alle, ikke kun på mig,

og mere på sin søn og datter! B. Det var synd!

A. Det ved jeg godt."<sup>69</sup>

---

68. Caecilius, *Plocium* 143-57 Ribbeck (prosa: der hersker uenighed om hvilke metra).

69. Menander fr. 334 Koerte (jambiske senarer).

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

13 På dette punkt ville Caecilius være mere morsom end den person, han præ-senterede, frem for at gøre noget, der passede og harmonerede med den. For sådan har han fordærvet den:

"A. Din kone, er hun ikke temlig sur? B. Jo vist!

A. Hvorledes da? B. Jeg gider ikke nævne det:

Når jeg derhjemme sætter mig, så gi'r hun mig

et kys med dårlig ånde. A. Hvad hun vil, er klart:

Hun vil, at du skal brække alt det op, du drak!"<sup>70</sup>

14 Hvad vi skal dømme om denne scene i begge komedier, er tydeligt nok, for meningen er omtrent følgende: 15 Datteren til en fattig mand er blevet voldtaget under et natlig religiøs fest. 16 Faderen vidste ikke noget om dette, og pigen blev antaget at være jomfru. 17 Som et resultat af voldtægten er hun blevet gravid og efter ni måneder føder hun et barn. 18. Da en ærlig slave stod foran husets døre uden at vide, at fødslen for herrens datter nærmede sig, og at hun havde være udsat for en voldtægt, hører han stønnen og gråd fra pigen, der har veer: Han er bange, han er vred, han har en mistanke, han har medlidenhed med hende, og han er ked af det. 19 Alle disse følelser og affekter i hans sind er i den græske komedie på forunderlig måde stærke og anskuelige, men hos Caecilius er alt dette trægt og mangler tingenes værdighed og ynde. 20 Senere, da den samme slave ved at spørge har fundet ud af, hvad der er sket, kommer han med følgende udtalelser hos Menander:

"Ak, stakkels ham, der gifter sig trods fattigdom

og bliver far! Hvor tåbelig er dog den mand,

som hverken kan beskytte det, han har behov,

og heller ikke, hvis han fejler i sit liv,

kan klæde sig med penge, som han ejer selv,

---

70. Caecilius, *Plocium* 158-62 Ribbeck (jambiske senarer).

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

men i et ubeskyttet og beskedent liv  
i kulde lever, med en mægtig andel i,  
hvad der er ubehageligt, men goder: nej!  
Af smerte kun for én formaner jeg enhver!"<sup>71</sup>

21 Lad os nu se, hvad Caecilius har stræbt efter over for disse ords alvor og realisme. Her følger Caecilius' vers, hvor han siger noget skamferet fra Menander og syr det sammen med ord fra tragisk opblæsthed:

"Han er dog et uheldigt menneske,  
en fattig mand, der avler børn til fattigdom,  
hvis kår og midler ligger for os alle klart.  
Den riges slette rygte skjules af hans stand."<sup>72</sup>

22 Som jeg sagde før, når jeg derfor læser disse passager af Caecilius for sig selv, forekommer de slet ikke dårlige eller slappe, men når jeg sammenligner og sammenholder dem med det græske forlæg, mener jeg, at Caecilius ikke skulle have prøvet at følge, hvad han var ude af stand til at nå.

## 2.24

*Om gammeldags sparsommelighed; og om gamle love rettet mod ødselhed.*

1 Man kontrollerede hos de gamle romere ikke blot sparsommelighed og mådehold i levevis og mad gennem regler og disciplin i hjemmet, men også ved statslige straffe og sanktioner fra adskillige love. 2 Det er ikke så lang tid siden, at jeg læste i Ateius Capitos *Strøtanker*<sup>73</sup> om et senatsdekret fra det år, da Gaius Fannius og Marcus Valerius Messala var konsuler, hvori de ledende mænd i staten, som efter gammel skik under De megalensiske Lege skulle *skifte*, det vil sige holde selskaber på skift, højtideligt måtte sværge over for konsulerne, at de ikke ville bruge flere

---

71. Menander fr. 335 Koerte (jambiske senarer).

72. Caecilius, *Plocium* 169-72 Ribbeck (jambiske senarer).

73. Ateius Capito, *Coniectanea* fr. 3 Strzelecki.

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

udgifter på de enkelte måltider end hundrede og tyve as ud over grøntsager, speltbrød og vin, og de måtte ikke anvende vin fra udlandet, men kun indenlandsk, og af sølvtøj måtte de ved selskabet ikke lægge mere frem end hundrede pund.

3 Men efter denne senatsbeslutning blev *lex Fannia* fremlagt, som tillod, at der under De romerske Lege og ligeledes under De plebejiske Lege og under Saturnalierne og enkelte andre dage blev anvendt hundrede as pr. dag, i ti andre dage inden for den enkelte måned tredive as og i resten af dagene ti as. 4 Det er denne lov, digteren Lucilius hentyder til, når han siger:

"Fannius' hundrede as – hvor sølle!"<sup>74</sup>

5 Her er der nogle kommentatorer til Lucilius, der har taget fejl, fordi de mente, at der for enhver slags dag var fastsat et beløb på hundrede as. 6 For Fannius fastlagde, som jeg sagde ovenfor, hundrede as for visse festdage, og dem har han selv præciseret, men for alle andre dage indskrænkede han den daglige udgift til tredive eller ti as.

7 Derpå blev *lex Licinia* vedtaget, der ligesom *lex Fannia* havde tilladt hundrede as i udgifter for visse dage, men accepterede to hundrede ved bryllupper og fastsatte tredive as for resten; selv om den havde bestemt en bestemt vægt for kød og saltet fisk pr. dag, tillod den uden forskel og begrænsninger, hvad der kom fra jord, vinstokke og træer. 8 Denne lov omtaler digteren Laevius i *Kærlighedsdigte*. 9 I citatet af Laevius, som følger her, hentyder han til et kid, som var blevet bragt til et måltid, men sendt ud igen, og en middag, der var blevet anrettet med frugter og grøntsager, sådan som *lex Licinia* havde bestemt:

"Indført bliver *lex Licinia*,  
kiddet redder da sit liv!"<sup>75</sup>

10 Lucilius nævner også denne lov med følgende ord:

---

74. Lucilius, *Saturae* 1172 Marx (ufuldstændigt daktylisk heksameter).

75. Laevius, *Erotopaegnia* fr. 23 Morel (katalektiske jambiske dimetre).



## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

"Vi skal væk fra *lex Licinia!*"<sup>76</sup>

11 På et senere tidspunkt, da disse love var blevet glemt i skimmel og ælde, og adskillige ødede deres store fædrearv bort og havde skyllet deres hus og penge væk i en syndflod af middage og selskaber, fremlagde diktatoren Lucius Sulla et lovforslag for folket, hvori der blev sørget for, at der på månedsdagene Kalendae, Idus og Nonae, på dage, hvor lege blev afholdt, og på visse helligdage var ret og mulighed for at anvende tre hundrede as til et måltid, men på de øvrige dage ikke mere end tredive.

12 Ud over disse love har vi også en *lex Aemilia*, hvori der ikke er sat grænser for udgifterne til middagen, men kun arten og omfanget af fødevarerne.

13 Dernæst har *lex Antia* bortset fra udgiftens størrelse også bestemt, at den, som er embedsmand, eller skal tiltræde et embede, ikke må gå til middag hos hvem som helst, men kun til ganske bestemte.

14 Endelig nåede *lex Iulia* frem til folket, da kejser Augustus regerede, og heri blev der på hverdage sat en grænse på to hundrede as, på månedsdagene Kalendae, Idus og Nonae og nogle andre festdage tre hundrede, men ved bryllupper og andendagsgilder tusind sestertser.

15 Ateius Capito<sup>77</sup> siger, at der også findes et edikt – om det er af den guddommelige Augustus eller kejser Tiberius, kan jeg ikke huske – hvor udgiften til middage på forskellige festdage er blevet udvidet fra tre hundrede sestertser lige til to tusind, for at bruset af den svulmende ødselhed i det mindste kunne holdes indenfor disse grænser.

### 2.25

*Hvad grækerne mener med analogi og anomalie.*

---

76. Lucilius, *Saturae* 1200 Marx (ufuldstændigt daktylisk heksameter).

77. Ateius Capito fr. 8 Strzelecki.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

1 På latin såvel som på græsk har nogle ment, at man skulle følge princippet om *analogi*, andre princippet om *anomali*. 2 *Analogi* betyder, at lignende ord bøjes på samme måde, hvilket nogle på latin kalder *proportio* ('regelmæssighed'). 3 *Anomali* er en uregelmæssighed i bøjningerne, hvor man følger sædvanen. 4 To berømte græske filologer, Aristarchos og Krates, har med den største iver forsvaret henholdsvis *analogi* og *anomali*. 5 Marcus Varro fastslår i ottende bog af *Det latinske Sprog*, som han tilegnede Cicero, at man ikke tager hensyn til regelmæssighed, og han påviser, at man i næsten alle ord følger sædvanen: 6 "Som når vi siger *lupus lupi*, *probus probi*, men *lepus leporis*,<sup>78</sup> ligeledes *paro paravi* og *lavo lavi*, *pungo pupugi*, *tundo tutudi* og *pingo pinxi*.<sup>79</sup> 7 Og når vi af *ceno* og *prandeo* og *poto* danner *cenatus sum* og *pransus sum* og *potus sum*, men af *destringor* og *extergeo* og *lavor* danner *destrinxi* og *extersi* og *lavi*. 8 Ligeledes når vi af *Oscus*, *Tuscus* og *Graecus* siger *Osce*, *Tusce* og *Graece*, men af *Gallus* og *Maurus Gallice* og *Maurice*; ligesådan af *probus*: *probe*, af *doctus*: *docte*, hvorimod af *rarus* siges ikke *rare*, men af nogle *raro*, af andre *rariter*.<sup>80</sup> 9 Marcus Varro siger i samme bog: "Ingen siger *sentior*, men næsten alle siger *adsentior*. Alene Sisenna sagde i senatet *adsentio* ('jeg er enig'), og mange fulgte hans eksempel, men de kunne ikke vinde over den almindelige brug." 10 Varro har dog i andre bøger skrevet meget for at forsvare analogien. 11 Derfor er disse ligesom standardeksempler til at tale imod *analogi*, men også til at tale for *analogi*.

### 2.26

*Samtaler mellem Marcus Fronto og filosofen Favorinus om farvernes arter og navne på græsk og latin; hvilken farve spadix er.*

1 Da filosofen Favorinus gik hen for at besøge den tidligere konsul Marcus Fronto, der lå syg af podagra, ønskede han, at jeg skulle ledsage ham. 2 Der var her hos Fronto flere lærde mænd til stede, og da der var gang i en samtale om farver og deres navne, der drejede sig om de mange udseender på farver, mens betegnelserne var usikre og få, 3 sagde Favorinus: "Der er flere forskelle på farver i

---

78. I disse tre eksempler nævnes nominativ og genitiv.

79. I disse fem eksempler nævnes præsens og perfektum.

80. Varro, *De lingua latina* p. 146 G. & S.

### Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

øjnenes sans end i ord og udtryk. 4 For nu at udelade andre besynderligheder ved dem så har enkle farver som rød (*rufus*) og grøn (*viridis*) hver deres navn, men de har mange nuancer. 5 Og denne fattigdom på ord ser jeg mere på det latinske sprog end på det græske. Farven *rufus* ('rød, rødgul') er afledt af *rubor* ('rødme'), men selv om ild er rød på én måde, blod på en anden, purpur på en tredje, safran på en fjerde og guld på en femte, udviser det latinske sprog ikke disse enkelte forskelle i den røde farve ved enkelte, særlige ord, men betegner dem alle ved udtrykket *rubor*, selv om det fra selve tingene har lånt navne på farverne og kalder noget ildfarvet (*igneus*), flammefarvet (*flammeus*), blodrødt (*sanguineus*), safranfarvet (*croceus*), purpurfarvet (*ostrinus*) og gyldent (*aureus*). 6 Farven *russus* og *ruber* kan ikke adskilles fra glosen *rufus* og har ikke nogen særlig betydning, mens *xanthós* ('gul') og *erythrós* ('rød') og *pyrrós* ('ildrød') og *kirrós* ('orange') og *foínix* ('purpurfarvet') synes at have nuancer af den røde farve enten ved at forstærke den eller gøre den lysere eller ved at blande en nuance i."

7 Fronto svarede nu Favorinus: "Jeg vil ikke benægte, at det græske sprog, som du synes at foretrække, er rigere og mere omfattende end vort eget sprog; men i betegnelserne på de farver, du nævnte lige før, er vi dog ikke så fattige, som du mener. 8 For til at angive den røde farve har vi ikke blot de to ord, du nævnte før, *russus* og *ruber*, men vi har også mange flere end de græske ord, der er citeret af dig, for *fulvus* ('rødgul') og *flavus* ('lysegul') og *rubidus* ('mørkerød') og *poeniceus* ('purpurrød') og *rutilus* ('brandgul') og *luteus* ('safrangul') og *spadix* ('rødbrun') er betegnelser på den røde farve, som enten gør den skarpere, som om den bliver brændende, eller blander med den grønne farve, eller gør den mørkere med den sorte farve, eller gør den lysende ved at blande en mærkbart klar hvid farve i. 9 For *poeniceus*, som du kaldte *foínix* på græsk, og *rutilus* og *spadix*, der er synonymt med *poeniceus*, og som vi har lånt fra græsk, betegner en rig, strålende rød farve ligesom den, der er på frugterne af et palmetræ, når solen ikke endnu har modnet dem, og det er heraf, navnet *spadix* og *poeniceus* kommer: 10 På dorisk kalder man nemlig en palmegren, der er revet af sammen med frugten, for en *spádix*. 11 *Fulvus* ('gul') synes at være en blanding af rød og grøn, hvor der somme tider er mere grønt, somme tider mere rødt. Således brugte den mest omhyggelige digter,

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

når det drejer sig om at vælge ord, glosen *fulvus* om en ørn,<sup>81</sup> om en topas,<sup>82</sup> om en skindhue,<sup>83</sup> om guld,<sup>84</sup> om sand<sup>85</sup> og om en løve,<sup>86</sup> og således har Quintus Ennius i sine *Årbøger* brugt ordet om luft.<sup>87</sup> 12 Derimod synes *flavus* at være sammensat af grønt og rødt og hvidt: Således taler Vergil om *flaventes comae* ('blond hår'),<sup>88</sup> og han omtaler også (til nogens forbløffelse) oliventræets løv som *flavae*,<sup>89</sup> 13 og meget tidligere har Pacuvius omtalt vand som *flava* og støv som *fulvus*. Versene af denne har jeg lyst til at citere, eftersom de er meget tiltalende:

"Giv til mig din fod, for så kan jeg det gule (*fulvum*) støv få væk,  
ved at mine bløde hænder vasker den med gyldent (*flavis*) vand,  
som da jeg aede Odysseus' fod – din træthed går da væk!"<sup>90</sup>

14 *Rubidus* ('mørkerød') er en mørkere rød farve og har fået brændt mere sort farve i, 15 hvorimod *luteus* ('safrangul') er en svagere (*dilutior*) rød farve; det er herfra, navnet synes at stamme. 16 Derfor, min kære Favorinus," sagde Fronto, "er der ikke flere typer af rød farve hos grækerne end hos os. 17 Heller ikke farven grøn omtales med flere ord af jer, 18 og da Vergil ønskede at omtale en hest som *viridis* ('grøn'),<sup>91</sup> har han lige så godt kunnet sige *caerulus* ('mørkeblå') som *glaucus* ('blågrå'), men han foretrak at anvende et ord, der var mere kendt på græsk end et usædvanligt latinsk ord. 19 Hos ældre forfattere anvendes ordet *caesia* for det græske *glaukópis* ('gråøjet'), som Nigidius siger: "Fra himlens farve, som om det var *caelia*."<sup>92</sup>

---

81. Vergil, *Aeneiden* 11.751.

82. Vergil, *Aeneiden* 4.261.

83. Vergil, *Aeneiden* 7.688.

84. Vergil, *Aeneiden* 7.279, 10.134, 11.776

85. Vergil, *Aeneiden* 5.374, 6.643, 12.276, 12.741, *Georgica* 3.110

86. Vergil, *Aeneiden* 2.722, 4.159

87. Ennius, *Annales* 454 Vahlen.

88. Vergil, *Aeneiden* 4.590.

89. Vergil, *Aeneiden* 5.309.

90. Pacuvius, *Niptra* 244-6 Ribbeck (katalektiske trochæiske tetrametre).

91. Vergil, *Georgica* 3.82.

92. Nigidius fr. 72 Swoboda (*caelia* ej hos LS, Georges, Souter og OLD).

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

20 Da Fronto havde sagt dette, roste Favorinus hans rige viden og hans sproglige elegance og sagde: "Uden dig havde det græske sprog virkelig fået et stort forspring; men du, min kære Fronto, har gjort som i det homeriske vers:

"Og du var virkelig nok da kommet forbi eller havde  
presset sig op på hans side."<sup>93</sup>

21 Men jeg har lyttet med glæde til alt det, du sagde med så stor lærdom, og især da du fortalte om variationen af farven *flavus*, og bevirkede, at jeg forstod de meget smukke ord i Ennius' fjortende bog af hans *Årbøger*:

"Straks det rolige hav bliver fejlet: På den gyldne (*flavo*) flade  
skummer det himmelblå hav, da det rammes af talrige skibe."<sup>94</sup>

22 Jeg syntes nemlig ikke, at det himmelblå hav (*caeruleum mare*) harmonerede med den gyldne flade (*marmore flavo*). 23 Men når farven *flavus*, som du har sagt, er blandet af grøn og hvid, har Ennius på smukkeste måde kaldt det grønne havs skum *flavum marmor*."

## 2.27

*Titus Castricius' mening om ordvalget hos Sallust og Demosthenes, når de henholdsvis beskriver Sertorius og Filip.*

1 Dette er Demosthenes' vægtige og berømte skildring af kong Filip: "Jeg saae at Philip selv, vor Modstander, under Kampen for Herredømme og Magt havde faaet et Øie slaaet ud, sit Nøgleben brækket, sin Arm og sit Ben lemlæstet, kort sagt at han gav en hvilken som helst Del af sin Krop som det behagede Skæbnen at tage fra ham som Pris, naar han blot kunne leve i Hæder og Ære med Resten?"<sup>95</sup>

---

93. En lettere forvanskning af Homer, *Iliaden* 23.382, overs. Otto Steen Due 1999, 522 (verset handler om Diomedes).

94. Ennius, *Annales* 14, 384-5 Vahlen (daktyliske heksametre).

95. Demosthenes, *Kranstalen* 67, overs. A. B. Drachmann 1917, 155.

## Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

2 Sallust ville konkurrere med dette og skrev i sin *Historie* således om generalen Sertorius: "Han vandt stor ære som militærtribun i Spanien under Titus Didius' kommando, og han var til stor nytte under den marsiske krig ved at fremskaffe soldater og våben; meget, som blev udført under hans ledelse og på hans befaling, forblev ukendt, i begyndelsen på grund af hans beskedne herkomst, men dernæst på grund af misundelse fra historikernes side; mens han levede, viste han dette ved sit udseende, for han havde flere ar på brystet og havde fået et øje stukket ud. Ja, han frydede sig især over sin vansirede krop og gjorde sig ingen bekymringer over det, fordi han havde så meget desto større ære af det, der var tilbage."<sup>96</sup>

3 Da Titus Castricius vurderede begge disse citater, sagde han: "Mon det dog ikke er at gå for vidt ligefrem at fryde sig over sin vansirede krop? For ved fryd forstås en vis jubel i sindet, der af glæde bruser op ved udfaldet af ting, man har stræbt efter. 4 Hvor meget mere ægte og mere i samklang med menneskelivets vilkår er det ikke at sige: 'Kort sagt at han gav en hvilken som helst Del af sin Krop som det behagede Skæbnen at tage fra ham som Pris.'? 5 Med disse ord," fortsatte han, "fremvises Filip ikke ligesom Sertorius som en, der fryder sig over sin vansirede krop, hvilket er overdrevet og umådeholdent, men som en, der i sin iver efter berømmelse og ære er ligeglad med kropslige tab og skader, og som vil ofre sine legemsdele til skæbnen for at søge og vinde hæder."

### 2.28

*Det er usikkert, hvilken gud man skal ofre til i forbindelse med et jordskælv.*

1 Hvilken årsag der er til, at der sker jordskælv, er ikke bare usikkert for menneskenes almindelige dømmekraft og anskuelse, men heller ikke inden for naturfilosofien står det klart, om det sker ved styrken i de vinde, der trænger ned i jordens huler og åbninger, eller ved slag og bevægelser af de vande, der strømmer nede i jordens hulninger, sådan som de ældste grækere synes at have ment, fordi de kaldte Neptun jordrysteren, eller hvilken anden årsag der er, eller det skyldes en anden guds magt og vilje: Endnu ikke, som jeg har sagt, har man en sikker viden. 2 Derfor var romerne i gamle dage i alle livets forhold overordentligt gudfrygtige og

---

96. Sallustius, *Historia* 1 fr. 88 Maurenbrecher.

### Aulus Gellius, *Attiske nætter* 2. bog

forsigtige og i særlig grad, når det gjaldt at indstifte religiøse ceremonier og at give agt på de udødelige guder, og når de havde mærket et jordskælv, eller de fik rapporter om det, befalede de med et edikt, at der skulle afholdes en helligdag af denne grund, men navnet på den gud, som helligdagen skulle indvies til, undlod de at bestemme og udtale sig om, for at de ikke skulle binde folket til en falsk dyrkelse ved at nævne én gud frem for en anden. 3 Hvis nogen havde besmittet helligdagen, og der derfor var brug for et sonemiddel, ofrede de et offerdyr 'til en gud eller til en gudinde', og Marcus Varro siger,<sup>97</sup> at dette blev overholdt efter et dekret af pontifexerne, eftersom det var usikkert, både af hvilken magt og gennem hvilken gud eller gudinde jorden rystede.

4 Men når det drejede sig om måne- og solformørkelser, lagde de ikke mindre iver for dagen for at finde årsagen. 5 Dog har Marcus Cato, der ellers var en mand, der studerede energisk for at erkende tingene, udtalt sig usikkert og skødesløst om denne sag. 6 Et citat fra fjerde bog af Catos *Begyndelse*: "Jeg har ikke lyst til at skrive, hvad der står på ypperstepræstens skrivetavle: Hvor ofte der var dyrtid på korn, hvor ofte der har været formørkelser af månens eller solens lys, eller hvad der har forårsaget det."<sup>98</sup> 7 Så lille værdi tillagde han det at vide eller berette om de virkelige årsager til sol- og måneformørkelser.

#### 2.29

*En fabel af frygeren Æsop, der ikke er unyttig at fortælle.*

1 Den berømte fabeldigter Æsop fra Frygien regnes ikke med urette for en klog mand, for hvad der var nyttigt at minde om og tilråde, det har han ikke strengt og bydende belært om og anset for rigtigt, sådan som filosoferne plejer at gøre, men han har fundet på morsomme og behagelige fabler, og herved har han lagt idéer ind i menneskers bevidsthed, som han havde overvejet på en gavnlig og forudseende måde, samtidig med at han lokkede dem til at høre efter. 2 F. eks. advarer hans fabel *Om fuglereden* vittigt og tiltalende om, at et håb og en tillid til de ting, som man skal udføre, ikke nogen sinde skal lægges hos en anden, men hos én selv. 3 'Der findes en lille fugl', fortæller han, 'der hedder toplærken. 4 Den bor og

---

97. Varro fr. 1 p. cliii Merkel.

98. Cato, *Origines* 4 fr. 77 Peter.



**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

bygger rede i kornmarker omtrent på den tid, da høsten nærmer sig, og ungerne får fjer. 5 Vores toplærke havde bygget rede i noget korn, der modnede tidligt; derfor var ungerne endnu ikke flyvefærdige, da kornet blev modent. 6 Da den nu selv skulle flyve ud for at skaffe mad til ungerne, bad den dem om at være opmærksomme, hvis der blev gjort eller sagt noget usædvanligt, og fortælle det til den, når den var kommet tilbage. 7 Noget senere tilkaldte markens ejer sin søn, der var en ung mand, og sagde: "Kan du se, at kornet er modent og kræver arbejdskraft? Derfor skal du i morgen, så snart det er blevet lyst, sørge for at gå til vores venner og bede dem om at komme og hjælpe os med at høste kornet."

Da han havde sagt dette, gik han. 8 Da toplærken var vendt tilbage, skreg de skælvende og rystende unger op og bad moderen, om at hun straks tog af sted og bragte dem til et andet sted: "For ejeren har sendt en af sted, som skal bede vennerne om at komme ved daggry og høste."

9 Moderen bad dem om at tage den med ro: "Hvis ejeren nemlig overdrager høsten til vennerne, vil der ikke foregå nogen høst i morgen, og det er heller ikke nødvendigt at flytte jer i dag."

10 Den næste dag, fortsætter Æsop, flyver moderen ud for at hente mad. Ejeren venter på dem, han havde bedt. Solen brænder, og der sker ingenting; dagen går, og der kommer ingen venner. 11 Så siger han igen til sin søn: "De venner er nogle sløve padder! Mon ikke vi hellere skal gå til vores slægtninge og bede dem om at komme i morgen og høste?"

Dette fortæller de skrækslagne unger til moderen. 12 Moderen opfordrer dem til at være uden frygt og bekymring; hun siger, at der ikke er nogen slægtninge, der er så føjelige, at de med det samme giver sig til at arbejde og straks retter sig efter en besked: "I skal bare være opmærksomme, hvis der bliver sagt noget igen."

13 Den følgende morgen tog fuglen af sted for at samle mad. Slægtningene, som var blevet bedt om at arbejde, lod være med at komme. 14 Til sidst siger ejeren da til sin søn: "Blæse være med venner og slægtninge! Når det bliver lyst i morgen, skal du tage to leer; jeg skal have den ene og du den anden, og så høster vi selv i morgen med vore egne hænder!"



**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

15 Da moderen havde hørt dette fortalt af ungerne, sagde hun: "Nu er det på tide at forsvinde og tage væk; det vil bestemt snart ske, som han sagde. For nu ligger det i hans egen hånd og ikke i nogen andens, som var bedt om hjælp!"

16 Og så flyttede toplærken sin rede, og kornet blev høstet af ejeren.'

17 Dette er Æsops fabel om den for det meste ringe og nyttesløse tiltro, man kan have til venner og slægtninge. 18 Men hvad andet erindrer filosofers mere ærværdige bøger os om, end at vi blot skal støtte os til os selv, 19 og at vi skal mene, at alt det andet, som ligger uden for os selv og uden for vores kontrol, hverken er til fordel for vore forhold eller for os selv? 20 Denne Æsopfabel har Quintus Ennius brugt i sine *Satirer* ganske smagfuldt og elegant i tetrametrisk versemål. De sidste to vers, som jeg ved Hercules mener, det er umagen værd at lægge sig på sinde, lyder:

Indprent dette i dit sind, så det er altid klart for dig:

vent dog ikke hjælp fra venners side, stol kun på dig selv!<sup>99</sup>

2.30

*Observationer af bølgenes bevægelser, som sker i havet på forskellig måde alt efter, om der blæser vinde fra syd eller nord.*

1 Det er ofte blevet iagttaget i den bølgebevægelse, som nordenvindene og den luft, der blæser fra dette himmelstrøg, skaber, er forskellig fra den, som søndenvindene og sydvestvindene (*africi*) skaber. 2 For bølgerne, som hæver sig, når nordenvinden blæser, og bliver meget store og hyppige, bliver rolige, så snart vinden har lagt sig, og bliver langsomme, og til sidst ophører de med at være bølger. 3 Men der sker ikke det samme, når søndenvinden eller sydvestvinden blæser; selv om de er hørt op med at puste, svulmer de bølger, der er frembragt, dog i længere tid, og der er allerede i lang tid vindstille, men havet bølger stadig igen og igen. 4 Man gætter på, at årsagen til dette er, at vindene fra nord, der falder fra en højere del af himlen ned i havet, føres ned i havdybet ligesom hovedkulds og skaber bølger, der ikke skubbes fremad, men bliver bevæget fra bunden, og disse rejser op

---

99. Ennius, *Saturae* 57-8 (lib. inc. p. 209 Vahlen) (katalektiske trochæiske tetrametre).

**Aulus Gellius, Attiske nætter 2. bog**

og ruller rundt, så længe kraften fra vinden, der kommer ovenfra, fortsætter. 5 Søndenvindene og sydvestvindene bliver derimod presset ned mod syd til den laveste del af himlen og er mindre og lavtliggende, og når de blæser hen over havoverfladen, skubber de mere bølgerne end rejser dem op, og derfor bliver de ikke stødt fra oven, men skubbet fremad i vandet, og selv om vinden stopper, bevarer de endnu i et stykke tid fremdriften fra det tidligere skub. 6 Det, jeg nævner her, kan også understøttes af disse linjer hos Homer, hvis man læser dem omhyggeligt. 7 Han skriver nemlig følgende om søndenvinden:

"Søndenstorm kaster (*otheí*) et brod ind mod dets vestlige fremspring."<sup>100</sup>

8 Derimod siger han om nordenvinden (*boréas*), som vi kalder *aquilo*:

"Boréas' storme der stammer fra flammende nordlys."<sup>101</sup>

9 Han siger nemlig, at bølgerne bliver hævet af nordenvindene, som er høje og kommer fra oven og ligesom bliver rullet forover, mens de af søndenvindene, som er mere lavtliggende, bliver drevet frem med en større kraft opefter og kastet i vejret. 10 Det er nemlig det, verbet *otheí* betyder, hvilket han også har brugt et andet sted:

"Slæbte han (*ótheske*) for at få bakset den op."<sup>102</sup>

11 Det er også blevet iagttaget af de mest kyndige naturforskere, at når det blæser fra syd, er havet blågråt og himmelblåt, men når det blæser fra syd, er det mere mørkt og sort. Jeg har noteret årsagen til dette, da jeg excerperede Aristoteles' *Problemer*.<sup>103</sup>

---

100. Homer, *Odysseen* 3.295, overs. Otto Steen Due 2002, 42.

101. Homer, *Odysseen* 5.296, overs. Otto Steen Due 2002, 84.

102. Homer, *Odysseen* 11.596, overs. Otto Steen Due 2002, 186.

103. Aristoteles, *Problemer* 26.37.